

Chefsjustitieombudsmannen
Claes Eklundh

Kritik mot en åklagare för bl.a. långsam handläggning av ungdomsärenden

---

Anmälan

I en anmälan begärdes att JO skulle granska Åklagarmyndighetens i Göteborg, Åklagarkammaren i Skövde, handläggning av ett ärende som gällde två underåriga pojkar, AA och BB, som var misstänkta för tillgreppsbrott. Anmälaren var främst missnöjd med den långa handläggningstiden och att endast BB åtalades för brotten, medan åklagaren däremot meddelade åtalsunderlåtelse beträffande AA. Anmälaren ifrågasatte också om dåvarande Polismyndigheten i Skaraborg (numera Polismyndigheten i Västra Götaland) hade handlagt ärendet korrekt.

Utredning

Diarielblad och förundersökningsprotokoll infordrades och granskades. Därutöver genomgicks en dom av Skövde tingsrätt och en dom av Göta hovrätt. Av anmälan och de granskade handlingarna framgick bl.a. följande.

Förundersökningsprotokollet omfattade ett stort antal polisanmälningar avseende huvudsakligen tillgrepp av fortskaffningsmedel och försök till sådant brott. AA (född i juli 1979) och BB (född i juli 1980) var antecknade som misstänkta för flertalet av brotten. BB delgavs misstanke om brott i slutet av maj och början av juni 1997. Slutdelgivning enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken (RB) med AA och BB ägde rum den 1 oktober 1997 respektive den 26 september 1997. Förundersökningsprotokollet färdigställdes den 17 oktober 1997.

Den 5 augusti 1997 hade biträdande chefsåklagaren CC beslutat att tre ärenden beträffande AA skulle överlämnas till 6:e åklagarkammaren i Stockholm för fortsatt handläggning. Enligt noteringar i akten dömdes AA senare samma månad för dessa brott, varvid rätten överlämnade åt de sociala myndigheterna att föranstalta om erforderlig vård beträffande honom.

Den 12 februari 1998 beslutade CC att åtal mot AA skulle underlåtas i 38 ärenden med stöd av 20 kap. 7 § första stycket 3 RB. Tre av dessa ärenden synes vara identiska med de ärenden som hade överlämnats till Åklagarmyndigheten i Stockholm. I flertalet av de 38 ärendena var även BB misstänkt gärningsman.

Den 13 juni 1998 ansökte CC om stämning mot BB i 29 ärenden. I merparten av dessa ärenden hade åtalsunderlåtelse tidigare meddelats AA. Därefter väcktes ytterligare åtal mot BB för olovlig körning. BB, som hade erkänt samtliga gärningar, dömdes för dessa brott. Utöver att BB ådömdes brottspåföljd förpliktades han att utge skadestånd till flera målsägande.

I en skrivelse från åklagarmyndigheten benämnd ”underrättelse” som skickades till en målsägande den 25 juni 1998 uppgav CC att hon samma dag hade väckt åtal mot AA.

Advokaten DD, BB:s försvarare, frågade i ett brev den 27 juli 1998 till CC vad som hade hänt med AA:s ärenden. Av akten framgick inte att han fått något svar på sin fråga.

Ärendet remitterades därefter till Åklagarmyndigheten i Göteborg för upplysningar och yttrande över

- handläggningstiden i ärendet och
- vilka överväganden som föregick CC:s beslut den 12 februari 1998 om åtalsunderlåtelse i 38 ärenden gentemot AA.

Myndigheten skulle vidare svara på frågorna om åtal hade väckts mot AA i något fall och när och hur advokaten DD:s skrivelse den 27 juli 1998 besvarades.

Åklagarmyndigheten (biträdande överåklagaren EE) inkom med ett yttrande till vilket var fogat ett yttrande från CC.

CC

Det är riktigt att handläggningstiden för ungdomar inte har iakttagits. Anledning härtill är framförallt arbetsbelastningen på kammaren vid aktuell tidpunkt jämte ärendets osedvanliga omfattning. Vid aktuell tidpunkt var lottningsordningen sådan att jag som biträdande chefsåklagare inte skulle lottas på ungdomar, när på mig förekommande göromål svårligen kunde förenas med den speciella handläggning som ungdomar med de då nya reglerna erfordrade. Lottning har skett, antagligen för att det inte uppmärksammades att det var ett ungdomsärende. Vid aktuell tidpunkt var jag upptagen med handläggningen av ett s.k. stort mål, vilket innebar att jag under ett antal tidsperioder inte befann mig överhuvud på kammaren i Skövde.

När jag uppmärksammade situationen anmälde jag till chefsåklagaren att annan åklagare måste utses för handläggningen av detta ärende. Ärendet, jämte även andra ungdomsärenden som nu hade lottats på mig, har överlämnats till andra åklagare för handläggning, men detta ärende kom inte att handläggas på grund av brist på åklagare. Så småningom har jag själv haft möjlighet att handlägga ärendet och har också gjort detta. Det har varit förenat med stora svårigheter att handlägga ärenden av denna omfattning. Det har inte bara erfordrats tid att sätta sig in i ärendet med alla olika brott utan även att utskryva en stämmingsansökan har för de då oerfarna åklagarna varit ett arbetsmoment som har fordrat alltför lång tid. Kanslipersonalen har inte kunnat bistå åklagarna av den enkla anledningen att de saknade kunskap om hur en stämmingsansökan skulle skrivas ut på vårt då nya datorsystem. Vi har nu kommit tillrätta med dessa problem, men vid tidpunkten för aktuellt ärendes handläggning var detta orsaker till att ärendet inte har kunnat handläggas på ett riktigt sätt.

Vad gäller AA var direktiven till utredningsmannen att samtliga på honom diarieförda ärenden skulle överlämnas till Stockholm för handläggning. På sedvanligt sätt har jag också tagit kontakt med åklagare i Stockholm varefter överlämnande har skett. Jag vet inte anledningen till att inte samtliga ärenden har överlämnats. När jag meddelade beslut om åtalsunderlåtelse var AA lagförd för de brott som hade överlämnats och enligt uppgift var AA överlämnad till sociala myndigheter för vård. När jag fattade beslut om åtalsunderlåtelse är det mot bakgrund av att AA då är dömd och undergår påföljd.

Advokat DD har vid två tillfällen erhållit upplysning om ärendets handläggning mot AA. Det första tillfället var vid en telefonkontakt och det andra tillfället var vid ett sammanträffande i tingsrätt. Vid det senare tillfället bad advokat DD att få det skriftligt. Jag ansåg att min muntliga redogörelse var tillfyllest, vilket jag också uppgav till advokat DD.

Ett ärende och speciellt ett ungdomsärende skall inte få handläggas med denna långa tidsutdräkt. På kammaren arbetade alla mycket lojalt och för åklagarnas del arbetade man såväl dag som sena kvällar och helger. Vi hade genomgått en stor organisationsförändring, flyttning av arbetsställen hade skett, nya datorsystem sattes i bruk, rutiner hade ännu inte tillskapats för de kansliuppgifter som överförts på åklagare, rutiner hade inte heller tillskapats för den nya arbetssituationen på kanslisidan och åklagarna hade inte erhållit någon vana och rutin att arbeta vid sina nya datorer. Personal hade avskedats och andra hade förflyttats. Åklagarkammaren var inte dimensionerad för det ärendeinflöde vi hade att handlägga. Min egen arbetssituation var på gränsen till vad jag orkade med och med bästa vilja kunde inte detta ärende ha handlagts på annat sätt. Belysande är att för tre år sedan var vi 12 åklagare på åklagarkammaren i Skövde och snart är vi endast fem åklagare med full behörighet att handlägga ärenden. Ärendeinflödet är oförminskat stort och statsmakternas krav på våra åligganden har inte minskat. Effekterna av organisationsförändringen har vi kommit till rätta med, men utan erhållande av nya resurser kan vi inte fullgöra våra arbetsuppgifter på sätt som ålägges oss.

I underrättelse till målsägare 1998-06-25 kan jag utläsa av den till mig tillställda handlingen att jag har angivit att åtal har skett mot AA. Det är min uppfattning att jag inte har åtalat AA. Av diariet framgår ävensom att åtal ej har skett. Målsägandeunderrättelsen i ärendet kan inte förklaras på annat sätt än att det rätteligen skulle stå att åtal denna dag har väckts mot BB.

Handlingen Underrättelse, som sänds till målsägaren, är en i datorn utskrivnen blankett. Det är i programmet lätt att markera fel namn i ett ärende med flera misstänkta. Uppenbarligen har ett fel begåtts. Om det är jag själv eller kansliet som har tagit ut handlingen går inte att utläsa. Min signatur härvid betyder inte att jag har utställt skrivelsen. Dock bör jag innan signatur påtecknats ha kontrollerat handlingens innehåll. Diarieföringen har ombesörjts av kansliet. Inte heller vid det tillfället har felet upptäckts.

EE

Angående handläggningstiden i ärendet

Rättslig reglering

I 4 § lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, i dess lydelse före den 1 januari 1999, angavs följande: En förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader skall bedrivas med särskild skyndsamhet. Förundersökningen skall avslutas och beslut i åtalsfrågan fattas så snart det kan ske och senast inom fyra veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanke enligt 23 kap.18 § första stycket rättegångsbalken. Tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Sedan den 1 januari 1999 är den angivna tidsfristen sex veckor.

Bedömning

Enligt vad som framgår av CC:s yttrande är det flera omständigheter, bl.a. arbetsbelastningen och målets omfattning, som påverkat förhållandet att handläggningstiden inte kunnat iakttas.

Det kan konstateras att handläggningstiden varit alltför lång. Tidsutdräkten i det här fallet synes inte enbart kunna förklaras av ärendets art och omfattning. En bidragande faktor har varit den ansträngda arbetsbalansen som följd av omorganisationen inom åklagarväsendet. Vad som härutöver orsakat tidsutdräkten synes inte gå att närmare skapa klarhet i. Tidsutdräkten är ytterst beklaglig. Vid senare vidtagna inspektioner på kamrarna har framhållits vikten av att hålla föreskrivna tidsfrister och att prioritera ungdomsärenden.

Angående de överväganden som föregick beslutet om åtalsunderlåtelse beträffande en av de i målet misstänkta personerna**Rättslig reglering**

Förarbetena till bestämmelserna om åtalsunderlåtelse bygger huvudsakligen på Åtalsrättskommitténs förslag i betänkandet (SOU 1976:47) Färre brottmål. Lagstiftningen behandlas i prop. 1984/85:3 och justitieutskottets betänkande 1984/85:10. Riksåklagaren har vidare i två cirkulär (RÅC I:123 och RÅC I:124) givit allmänna råd i frågan.

Bestämmelserna om åtal finns i 20 kap. rättegångsbalken (RB). Enligt RB 20:6 skall åklagare, om inte annat är föreskrivet, väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal. Åklagaren har enligt denna regel en absolut åtalsplikt. Principen om absolut åtalsplikt innebär att åklagaren är skyldig att väcka åtal så snart bevismaterialet är sådant att åklagaren på objektiva grunder kan emotse en fällande dom. Den absoluta åtalsplikten är dock försedd med åtskilliga undantag. Åklagarna har i stor utsträckning anförtrots en lämplighetsprövning av åtalsfrågan.

Enligt RB 20:7 får en åklagare under vissa förutsättningar besluta om åtalsunderlåtelse i vissa i paragrafen närmare angivna typfall.

RB 20:7 gäller oavsett gärningsmannens ålder. Beträffande ungdomar som vid tiden för brottet inte fyllt 18 år finns dessutom bestämmelser om åtalsunderlåtelse i lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Dessa bestämmelser är primära i förhållande till reglerna i RB 20:7 (jfr Fitger, Rättegångsbalken I, del 2 s. 20:16).

Åklagaren får enligt 17 § LUL inte besluta om åtalsunderlåtelse om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. I RÅC I 123:6 anges bl.a. som ett allmänt intresse att likartade fall i möjligaste mån behandlas lika. Detta kan aktualiseras vid exempelvis gängbrottslighet.

Bedömning

Av CC:s yttrande framgår att när hon tog beslutet om åtalsunderlåtelse beträffande AA, grundade hon detta på att AA då var dömd och undergick påföljd. I hennes beslut om åtalsunderlåtelse anges att detta skett enligt RB 20 kap. 7 § första stycket tredje punkten.

Inledningsvis noteras att åtalsunderlåtelserna borde ha meddelats enligt LUL (jfr RÅC I 124:17).

Vid prövning av om åtal skall väckas eller ej skall, som ovan angivits, särskilt beaktas att likartade fall i möjligaste mån behandlas lika. Vidare skall beaktas den unges vilja att betala skadestånd, att avhjälpa eller begränsa skadan eller på annat sätt gottgöra målsäganden.

Mot bakgrund av det stora antal brott som AA var misstänkt för och med beaktande av att medmisstänkt, BB, åtalats för merparten av dessa borde enligt min bedömning AA och BB behandlas lika i åtalsfrågan. Ett visst utrymme för annan bedömning torde dock finnas.

Angående övriga frågor

Såvitt avser frågan om åtal väckts mot AA i något fall anför CC i sitt kompletterande yttrande att det måste ha skett en felskrivning. CC:s yttrande motsägs inte av handlingarna.

När det gäller advokat DD:s skrivelse den 27 juli 1998 anför CC att hon muntligen lämnat DD svar på hans frågor. Det synes dock lämpligt att tillmötesgå en uttrycklig begäran om skriftligt svar.

I ett beslut den 29 augusti 2000 anförde *chefsJO Eklundh* följande.

Bedömning**Handläggningstiden**

I 4 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) finns regler om särskilda tidsfrister i fråga om handläggningen av en förundersökning beträffande en misstänkt som inte fyllt 18 år. Vid den i ärendet aktuella tidpunkten föreskrevs där att ett beslut i åtalsfrågan skulle föreligga senast inom fyra veckor från delgivning av misstanke enligt 23 kap. 18 § första stycket RB. Denna frist fick emellertid överskridas, om det var nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. Som påpekas i åklagarmyndighetens yttrande är fristens längd numera sex veckor.

I propositionen med förslag till den lagändring genom vilken 4 § LUL fick sin dåvarande lydelse anfördes i denna fråga följande (prop. 1994/95:12 s. 96 f.).

Bestämmelsen ger utrymme för att i undantagsfall överskrida fristen. Detta får dock ske endast om det är absolut nödvändigt, t.ex. om det är fråga om en mycket omfattande brottsutredning, såsom vid ligabrottslighet med många misstänkta och ett stort antal brott som är svårutredda. Ett annat exempel kan vara att man under förundersökningens gång upptäcker nya brott som den unge misstänkts för eller om den unge under det att förundersökningen pågår begår nya brott. Ytterligare exempel är att det är nödvändigt att genomföra tekniska undersökningar som tar lång tid. Det förhållandet att det för tillfället råder brist på utredningspersonal eller att andra uppgifter anses böra ges företräde innebär inte att fristen får överskridas. Utredningen skall slutföras så snart det kan ske, vilket innebär att hela tidsfristen får utnyttjas endast om det är nödvändigt. I många fall bör det vara möjligt att besluta i åtalsfrågan inom kortare tid än fyra veckor.

Som framgår av det föregående var AA och BB misstänkta för ett stort antal brott. Det fanns därför i och för sig godtagbara skäl att överskrida fristen om fyra veckor efter misstankedelgivningen. Det kan emellertid konstateras att AA slutdelgavs förundersökningen den 1 oktober 1997 och att CC, enligt vad som framgår av diariet, först den 12 februari 1998 fattade beslut i åtalsfrågan i fråga om huvuddelen av brotten genom att besluta att åtal mot AA skulle underlåtas i 38 ärenden. Hon hade dessförinnan, den 5 augusti 1997, beslutat att tre av dessa ärenden skulle överlämnas till en åklagarkammare vid Åklagarmyndigheten i Stockholm. BB slutdelgavs utredningen den 26 september 1997, och först den 13 juni 1998, dvs. nära nio månader senare, ansökte CC om stämning mot honom.

I förevarande fall har det således dröjt drygt fyra respektive närmare nio månader från slutdelgivningen till dess att beslut i åtalsfrågan meddelades. Som åklagarmyndigheten har framhållit kan de omständigheter som CC åberopat inte ensamma förklara handläggningstidens längd.

Åtalsunderlåtelse

Om någon har begått ett brott innan han fyllt 18 år får åklagaren enligt 16 § LUL besluta att underlåta åtal enligt 17 § LUL. Av detta lagrum framgår att åtalsunderlåtelse får meddelas om den unge blir föremål för vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp och stöd under förutsättning att det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge. Dessa bestämmelser skall tillämpas före bestämmelserna om åtalsunderlåtelse i rättegångsbalken (prop. 1994/95:12 s. 100). Frågan om åtalsunderlåtelse borde därför, som sägs i åklagarmyndighetens yttrande, i första hand ha prövats med utgångspunkt i bestämmelserna i LUL.

Enligt 17 § sista stycket LUL får åtalsunderlåtelse inte meddelas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts. Som exempel på väsentligt allmänt intresse anges i RÅ:s numera upphävda cirkulär RÅC I 123:5–7 bl.a. att ett nytt beslut om åtalsunderlåtelse normalt inte bör meddelas om den unge återfallit i brott. Detta sägs i synnerhet gälla om den unge återfallit i brott inom sex månader från det tidigare beslutet. Det framhålls vidare att det är ett allmänt intresse att likartade fall i möjligaste mån behandlas lika, ett problem som kan aktualiseras vid exempelvis gängbrottslighet. Ett annat skäl att väcka åtal kan enligt cirkuläret vara att en viss typ av brott lokalt förekommer i besvärande stor omfattning. Med väsentligt enskilt intresse avses i första hand målsägandens intresse av att åtal väcks så att han själv inte behöver utföra skadeståndstalan.

Jag delar åklagarmyndighetens uppfattning att AA och BB borde ha behandlats lika vid CC:s ställningstagande i åtalsfrågan.

Överlämnande av ärenden till annan åklagarkammare

Av de drygt 30 ärenden som avsåg AA överlämnades endast tre till Åklagarmyndigheten i Stockholm för fortsatt handläggning. CC har uppgett att avsikten var att samtliga ärenden avseende AA skulle överlämnas dit och att hon gett utredningsmannen direktiv av denna innebörd. Hon har inte kunnat ge någon förklaring till att något sådant överlämnande inte ägde rum. Det inträffade ger mig emellertid anledning att framhålla att det ankom på henne som förundersökningsledare att se till att ärendena handlades på ett korrekt sätt.

Besvarandet av brev

CC har förklarat att hon muntligen besvarat advokaten DD:s brev. Om ett brev inte besvaras skriftligen ankommer det på den som har avgett svaret att dokumentera detta på annat sätt, t.ex. genom en notering i akten. Det blir på detta sätt möjligt för exempelvis en annan handläggare eller en kontrollmyndighet att i efterhand följa ärendets handläggning.

CC har uppgett att det var fråga om ett misstag, när en felaktig underrättelse om att åtal hade väckts mot AA skickades till målsäganden. Det är självklart viktigt att skrivelser från en åklagare har ett korrekt innehåll.

Avslutande anmärkningar

Det kan sammanfattningsvis konstateras att CC:s handläggning inneburit påtagliga avsteg från de bestämmelser som reglerar handläggningen av ungdomsmål. Det förefaller vidare som om hon inte heller i övrigt har haft tillräcklig kontroll över handläggningen. Hon säger sig sålunda ha haft för avsikt att överlämna samtliga ärenden avseende AA till 6:e åklagarkammaren vid Åklagarmyndigheten i Stockholm men har sedan överlämnat endast tre av dessa. CC har därefter som grund för sitt åtalsunderlåtelsebeslut åberopat att AA fällts till ansvar i dessa tre ärenden men synes å andra sidan ha låtit åtalsunderlåtelsebeslutet omfatta också dessa.

Det finns anledning att se allvarligt på de konstaterade bristerna i handläggningen. Jag finner emellertid inte tillräcklig anledning att gå vidare i saken. Jag noterar med tillfredsställelse att det vid senare vidtagna inspektioner på åklagarkamrarna har framhållits vikten av att föreskrivna tidsfrister hålls och att ungdomsärenden prioriteras.

Vad anmälaren anfört i övrigt motiverar inte något uttalande från min sida.